

Jákob Licht. Život a dílo

Stanislav Segert

Tento religionistický časopis seznamuje čtenáře s dílem českých a slovenských vědců, kteří podstatně přispěli k studiu náboženství. Většinou pracovali ve své vlasti, někteří však rozvinuli své vědecké schopnosti v jiných zemích. A sluší se též připomínat památku těch, kteří zanechali znamenitá díla, jež budou vděčně oceňována a užívána.

Jedním z těchto vědců byl Jákob Licht. Narodil se roku 1922 ve Vídni, kam se odebrala jeho matka, aby jej tam porodila. Hned po narození syna se vrátila ke své rodině do Brna, kde Jákob vyrůstal a studoval, též na židovské střední škole. Zlom v životě Lichtovy rodiny nastal v roce 1939. Proti-židovské násilí německých okupantů přimělo Jákobova otce, aby pro svého syna opatřil certifikát do Palestiny. Německá tajná státní policie – gestapo – chtěla Jákoba zatknout, avšak včas unikl.

Od roku 1939 žil Jákob Licht v Jeruzalémě. V roce 1940 tam začal studovat na Hebrejské univerzitě. Hodnost magistra v oborech Bible a hebrejská literatura obdržel roku 1947. V letech 1948-55 pracoval Jákob Licht jako vědecký asistent na výzkumu starých hebrejských rukopisů nalezených u Mrtvého moře. Do této práce jej uvedl profesor Eleazar Lipa Sukenik, jenž zajistil a připravil k vydání dva z nejdůležitějších rukopisných svitků nalezených v prvé kumránské jeskyni. Sukenik zemřel roku 1953. V jeho vydavatelském díle pokračoval Dr. Nachman Avigad, absolvent brněnské techniky. Jákob Licht s ním spolupracoval na edici rukopisů.

Jákob Licht obdržel doktorát filozofie na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě roku 1956 na základě disertace, v níž předložil text „Svitku chvalozpěvů“ s podrobným komentářem a podstatným úvodem. Disertace byla roku 1957 vydána Bialikovým ústavem pod názvem *mgjlt hhwdjwjt* (The Thanksgiving Scroll).

V letech 1960 – 64 Jákob Licht působil jako lektor (Senior Lecturer) na Bar Ilanově univerzitě v městě Ramat-Gan nedaleko Tel Avivu. V roce 1965 byl Licht povolán na telavivskou univerzitu, kde působil jako lektor, v letech 1969 – 90 jako profesor biblických studií. Bydlil i v této době se svou rodinou v Jeruzalémě, kde měl lepší přístup ke knihovněm a vědeckým institucím. Jákob Licht zemřel v Jeruzalémě 18. října 1992, tj. 21. tišríf 5753.¹

1 Údaje životopisné – a též bibliografické – dodal profesor biblických studií na telavivské univerzitě Frank Polak, jenž připravuje sborník věnovaný Lichtově památce. Má vyjít v roce 1997 s názvem *Or le-Ja'aqob* (Světlo Jákobovo, nebo: Světlo pro

Autor tohoto příspěvku vděčně vzpomíná na setkání s Jákobem Lichtem. První bylo na dálku, když recenzoval v roce 1959 Lichtovu komentovanou edici Svitku Chvalozpěvů v *Archivu Orientálním*, v článku „New Books on the Dead Sea Scrolls“, 27:447-462; viz 453-454.

Osobně se setkal s Lichtem na jaře 1964 v Jeruzalémě, když je seznámil společný přítel David Flusser, profesor studia náboženství na Hebrejské univerzitě. Flusser se narodil též ve Vídni, vyrostl však v Praze. Tak mohli tři přátelé rozmlouvat o svých vědeckých zájmech a plánech česky, svým prvotním jazykem. Další osobní setkání se uskutečnila v Jeruzalémě při světových kongresech židovských studií v letech 1977 a 1985. Ve vděčných vzpomínkách zůstávají úvahy o zkušenostech s prací na rukopisných nálezech, jak byly sdíleny typicky brněnským způsobem vyjadřování.

Lichtův vědecký odkaz zůstane dostupný v knihách a člancích, jež napsal a na nichž se podílel. Podrobnou bibliografii připravuje pro Lichtův pamětní sborník profesor Frank Polak. Údaje, které laskavě sdělil, jsou základem zde podávaného stručného přehledu Lichtovy vědecké činnosti.

Hodnota Lichtových prací byla oceněna proslulými jeruzalémskými vydavatelstvími, kde jeho díla vycházela. Bialikův ústav (*mwsd bj'ljq*, Bialik Institute), nazvaný jménem slavného básníka a vědce, a vydavatelství Hebrejské univerzity, pojmenované podle jejího prvního prezidenta Magnes Press, uveřejnily téměř všechny Lichtovy práce.² Z celkového počtu 12 knih budou uvedeny téměř všechny, pokud jsou dostupné v knihovně Kalifornské univerzity v Los Angeles. Z desítek článků a knižních příspěvků budou připomenuty jen některé, zvláště uveřejněné v angličtině. Licht též recenzoval knihy, zvláště v časopisech *Qirjat sefer* a *Tarbic*.

Přehled je uspořádán podle námětů: Rukopisy od Mrtvého moře, jiné spisy z období pozdějšího než knihy Starého zákona, práce zabývající se literaturou starozákonní i pozdější, a práce věnované Starému zákonu – hebrejské Bibli. Toto pořadí odpovídá sledu vědecké činnosti Lichtovy; započal ji vydáním kumránského Svitku chvalozpěvů a na konci psal komentář k biblické Čtvrté knize Mojžíšově (Numeri).

Ve své doktorské disertaci, jež vyšla roku 1957 péčí Bialikova ústavu s titulem *mgjlt hhwdjwjt* (The Thanksgiving Scroll), uveřejnil Licht 32 chvalozpěvů ze svitku nalezeného v první kumránské jeskyni (1QH). Edici opatřil podrobným výkladem, upozornil na slova, jež jsou na 18 vesměs jen částečně zachovaných sloupcích svitku těžko čitelná, uvedl odkazy k bib-

Jákoba). Je do něho zařazen též článek „Hebrew in Comenius' Panglottia“.

2 V následujícím přehledu publikací jsou tato vydavatelství označena jen jmény. Hebrejskými písmeny vyznačené letopočty jsou vyjádřeny příslušnými daty běžného letopočtu. Hebrejské tituly jsou vyznačeny přesnou transliterací hebrejských písmen, bez uvedení výslovnosti s pomocí samohlásek. V závorkách jsou připojeny anglické překlady titulů.

lickým veršům i k pozdějším spisům. V úvodech k jednotlivým chvalo- zpěvům i v podrobném úvodu k edici se zabýval básnickým stylem. Pouka- zoval na podobnost s biblickými žalmy i na velmi volnou veršovou výstavbu Chvalozpěvů. Za básníka těchto zpěvů často byl a je považován zakladatel esejské kumránské Jednoty nazývaný Učitel spravedlnosti. Licht uvádí vážné důvody proti této hypotéze. V úvodu edice podal Licht podrobný rozbor náboženského učení Chvalozpěvů hebrejsky a též anglicky („The Doctrine of the Thanksgiving Scroll“, *Israel Exploration Journal* 6, 1956, 1-13 a 89-101). Na závěr edice přidal básnické zlomky z jiných rukopisů a glosář.³

S touž pečlivostí jako 1QH vydal Licht svitek označovaný jako 1QS, Řád Jednoty, s dodatky 1QSa, Řád sboru, a 1QSB, Žehnutí (Bialik, 1965). Titul této knihy je *mgilt hsrkjm* (The Rule Scroll), Svitek řádů.

V roce 1957 vyšla též stručná knížka o náboženské společnosti v Judské poušti a jejích spisech, *kt mabr jhw dh wktbjh*. Podobný přehled připravil Licht pro osmý svazek židovských dějin, *The World History of the Jewish People VIII* (Jeruzalém 1977), nazvaný „The Qumran Sect and its Scrolls“ (s. 125-152, 352-360, 377-399).

Kumránským otázkám jsou věnovány anglické články „An Analysis of the Treatise on the Two Spirits in DSD“ (*Scripta Hierosolymitana* IV, 1958, 88-100) a „An Ideal Town Plan from Qumran – The Description of the New Jerusalem“ (*Israel Exploration Journal* 29, 1979, 45-59). Také jiné současné prameny jsou použity v článcích „Taxo, or the Apocalyptic Doctrine of Vengeance“ (*Journal of Jewish Studies* 12, 1961, 95-103) a „Time and Eschatology in Apocalyptic Literature and in Qumran“ (*tamtéž* 16, 1966, 177-182).

Z doby po zániku kumránské esejské obce, z konce 1. století po Kr., pochází kniha různě označovaná, jako Druhá nebo Čtvrtá kniha Ezdrášova, nebo Vidění Ezdrášovo. Odpovídající název použil Jákob Licht pro svůj překlad do hebrejštiny, *spr hzwn zr'* (Bialik 1968). Kniha byla původně sepsána hebrejsky, či snad aramejsky, a pak přeložena do řečtiny. Zachovala se jen v druhotných překladech do latiny, syrštiny, etiopštiny a jiných jazyků. Licht přeložil tuto knihu z latinské a syrské verše, v obtížných místech použil i etiopský text. Jeho hebrejský překlad může být použit jako pomůcka pro stále otevřený problém původního znění této apokalypsy.⁴

3 Lichtova edice Chvalozpěvů byla použita za základ českého překladu, jenž má vyjít v úplném souboru rukopisů od Mrtvého moře v pražském nakladatelství Oikúmené.

4 Do češtiny byla tato kniha překládána z latiny; v pátém díle Kralické bible obsahujícím apokryfy (1588, přetisk Praha 1952) je označena jako Kniha Ezdrášovy druhé. V českých katolických biblích i v novém ekumenickém překladu apokryfů (Praha 1985) je nadepsána Čtvrtá Ezdrášova.

Pravděpodobně v téže době byl sepsán spis, jímž se Licht zabýval v hesle „Abraham, Apocalypse of“ (*Encyclopaedia Judaica*, 1971, sv. 2, sl. 125-127). Zachoval se jen v patrně druhotném staroslověnském překladu.

V některých svých publikacích sledoval Licht náměty od doby starozákonní do období pozdějších. V hebrejské knize *hnjsjwn* (Magnes 1973) je to naznačeno: *Testing in the Hebrew Scriptures and in Post-Biblical Judaism*. Podle hebrejské bible Bůh zkoušel člověka a člověk zkoušel Boha. Zkoušení je sledováno též v apokryfech a pseudepigraphaech, v spisech kumránského společenství a v talmudu. Podobně je uspořádána i kniha o čase a svátcích, kterou Licht redigoval a do níž přispěl spolu s deseti dalšími autory, *mw^ˁdj jšf* (*Time and Holy Days In the Biblical and the Second Commonwealth Periods*, Bialik 1988). Jediný německý článek je věnován oběma obdobím, „*Biblisches Geschichtdenken und apokalyptische Spekulation*“ (*Judaica* 46, 1990, 208-224).

Již od roku 1954, kdy začal přispívat do biblické encyklopedie, se Licht věnoval biblickým látkám, a později se na ně stále více soustřeďoval. Článek „*Biblical Historicism*“ vyšel ve svazku, který redigovali Chajim Tadmor a Moše Weinfeld, *History, Historiography and Interpretation* (Jeruzalém 1983, 107-120). Nejvíce pozornosti se dostalo Lichtově anglické knize o vyprávění v Bibli, *Storytelling in the Bible*. Byla vydána nejprve roku 1978 (Magnes), pak ještě roku 1986. Byla též přeložena do italštiny, *La narrazione nella Bibbia* (Studi Biblici 101, Brescia 1992). V předmluvě Licht vysvětluje, že o tomto prostém tématu bude psát srozumitelně, aby bylo přístupné i čtenářům neznalým hebrejštiny. V šesti kapitolách předkládá své pojetí a dokládá je zajímavými rozbory biblických vyprávění. Lze v nich rozlišovat historický a vyprávěcí náhled a používání čtyř způsobů vyjadřování: přímého, scénického, popisného a výkladového. Pozornost je věnována rolím a účinkům opakování, rozlišování času děje a času vyprávění o něm. V poslední kapitole jsou předvedeny některé složité struktury a výsledky jsou shrnuty v závěru, jenž přináší i další podněty. Starozákonní vyprávění jsou vesměs založena na látkách již dříve známých a učenci se pokoušejí nacházet staré prameny. Poměrně zřídka se vyprávění hodnotí podle estetických hledisek. Licht vystihuje svou úlohu jako popis umění v starozákonním vyprávění. Tito vypravěči je spojovali se závažnějším úkolem: učit svaté dějiny a jejich význam.

Poslední a nejrozsáhlejší Lichtovo dílo je výklad biblické knihy Numeri („*Výčty*“), Čtvrté knihy Mojžíšovy. V hebrejštině se pět knih Zákona označuje slovem *na* (nebo *u*) začátku prvního verše první kapitoly; pro čtvrtou knihu je to *bmdbr*, „na poušti“. Titul tří svazků je *pjrwš^ˁ spr bmdbr* (*A Commentary on the Book of Numbers*), vydal je jeruzalémský Magnes Press v letech 1985, 1991 a 1995. První svazek věnoval Jákob Licht památce svého tragicky zahynulého syna Jehonatana. Výkladu kapitol 1-10 předchází

krátká předmluva, v níž Licht vysvětluje, že tato biblická kniha je složena z oddílů různého rozsahu a rázu. Rozvržení výkladu do tří svazků odpovídá třem částem knihy, v kapitolách 1-10, 11-21 a 22-36. Pak jsou uvedeny zásady, podle nichž je výklad upraven.

Úvod k první části (kapitolám 1-10) se zabývá jejím vymezením a složením. Výklad 14 oddílů je uspořádán velmi účelně. Na začátku je charakteristika a údaje o vztazích a významu. U prvního oddílu obsahujícího kapitoly 1-4 jsou uvedeny v tabulkách počty a jména. Na horní části stránek výkladu je otištěn velkými písmeny hebrejský text. Pod ním je menším písmem podáván základní smysl citovaných úseků verše, někdy s odkazy k jiným biblickým místům. Pod ním jsou ještě menším písmem uváděny údaje spíše vědecké, gramatické, historické, archeologické, místopisné, často s odkazy na odborné publikace. A na spodní straně jsou ještě menším písmem uváděny údaje o různocteních, z hebrejských textů masoretských a samaritánských, ze starověkých překladů, řecké Septuaginty, latinské Vulgaty, syrské Pešity a aramejských targumů. Toto bohatství různých údajů umožňuje pečlivé studium a lepší porozumění textům ne vždy snadným.

Podobně je uspořádán druhý svazek, výklad kapitol 11-21, který byl vydán v roce 1991. Licht se nedožil vydání třetího svazku, jenž obsahuje výklad kapitol 22-36. Stačil ještě připravit zčásti tento svazek, takže Šemuel Achituv, profesor Ben-Gurionovy univerzity v Beerševě, jej mohl vydat v roce 1995. Tímto posmrtným vydáním bylo možno dokončit Lichtův významný přínos k studiu Starého zákona.

Důležitá je i Lichtova účast na hebrejské biblické encyklopedii, *'ncjqlwpdjh mgr'jt* (Encyclopaedia Biblica), vydávané Bialikovým ústavem. První svazek tohoto velkolepého souboru vyšel roku 1953, poslední, osmý svazek roku 1984. Jákob Licht dodával hesla počínaje druhým svazkem vydaným roku 1954. Ve čtvrtém svazku (1962) je uveden jako jeden z poradců, počínaje šestým svazkem z roku 1971 byl členem redakční rady.

Pro druhý svazek (1954) Licht napsal tři hesla, dvě z nich o obětech. Do nejrozsáhlejšího, čtvrtého svazku (1970), který má 1168 sloupců (na 584 stranách velkého formátu), Licht dodal 27 hesel z různých oborů, části těla, lidské city, pokrm, válka, náboženství (levité), knihy biblické a texty z Judské pouště. Pro předposlední, sedmý svazek (1976) napsal Licht podstatný článek o hebrejské biblické poezii; ukazuje v něm též její vztahy k staré kanaanské poezii ugaritské. Poslední Lichtův příspěvek k osmému svazku (1982) je část rozsáhlého hesla o výkladu hebrejské bible, kde hodnotí dílo středověkého vykladače ve Španělsku Moše ben Nachmana, obvykle uváděného zkratkou Ramban. V seznamu přispěvatelů tohoto svazku je Licht představen jako *j^cqb šlw^m ljk^t*; dodatečné střední jméno připomíná hebrejský slovní kořen značící dobrou pohodu, mír.

Jákob Licht vylíčil biblickou encyklopedii, k níž mnohostranně přispěl, v článku „A Portrait of the ‚Entziklopaedia Miqra‘it““, jenž vyšel v jeruzalémském časopise *Immanuel* věnovaném dialogu mezi židy a křesťany (5, 1975, 16-19).⁵

Mezi početnými Lichtovými publikacemi není ani jediná v jeho původním jazyce, češtině. Čeští čtenáři nemají snadný přístup ke knihám a článkům uveřejněným v Izraeli. Lichtovo dílo si zaslouží, aby alespoň v malých ukázkách bylo uveřejněno v jeho vlasti, v jazyce, kterým rád mluvil i po dlouhém pobytu mimo vlast. Nebude nesnadné přeložit ukázky z anglických publikací. Lichtovu práci může vhodně předvést závěr jeho knihy o vyprávění v bibli a portrét biblické encyklopedie z časopisu *Immanuel*.

Lichtovy anglické publikace jsou náležitě uváděny v příslušných bibliografiích a citovány v diskusích, zvláště o náboženské situaci v období kolem počátku křesťanského letopočtu. Licht byl průkopníkem v užívání židovských apokryfních a pseudepigrafických spisů a talmudské literatury pro výklad jevů doložených v kumránských rukopisech. V angličtině uveřejnil též některé své hebrejské studie, a tím k nim umožnil lepší přístup. Avšak jeho hebrejským publikacím není věnována náležitá pozornost, i když se znalost hebrejštiny mezi těmi, kdo se věnují biblickým a příbuzným studiím, stále rozšiřuje.

Jak patrně z monografií i z encyklopedických příspěvků, Licht zvládl různé obory potřebné pro spolehlivý výklad biblických, kumránských i jiných náboženských textů. Dovedl své badatelské výsledky předkládat jasně a srozumitelně. Jeho odkazu bude věnován sborník, jenž má vyjít v roce 1997 péčí Franka Polaka. Lze očekávat, že i ve vlasti, kde vyrostl, bude památka Jákoeba Lichta po zásluze připomínána a vděčně oceňována.

5 Tento stručný přehled Lichtovy bohaté publikační činnosti neuvádí jeho hebrejské články a recenze. Jejich přesný seznam připravuje profesor Frank Polak k uveřejnění ve sborníku věnovaném památce Jákoeba Lichta.

SUMMARY

Jacob Licht: Life and Work

Jacob Licht, born in 1922 in Vienna, grew up and studied in Brno. Since 1939 he was living in Jerusalem. He studied at the Hebrew University, where he received his Ph.D. in 1956. Then he taught at the Bar-Ilan University in Ramat Gan. From 1969 until 1990 Licht served as Professor of Biblical Studies at the Tel Aviv University. Jacob Licht passed away in Jerusalem, on October 18, 1992. The memorial volume, *Or le-Ya'aqob*, prepared by Professor Frank Polak, has to appear in 1997. Licht worked with Professor Eleazar Lipa Sukenik on the edition of the Dead Sea Scrolls. Licht's doctoral dissertation, commented edition of the *Thanksgiving Scroll* (1QH) was published in 1957. Similar edition of *The Rule Scroll* (1QS, and Sa, Sb), appeared in 1957. Licht dealt in his articles with various themes concerning the Dead Sea Scrolls. Most of Licht's publications are in Hebrew, in English he wrote his book *Storytelling in the Bible* (1978). Volumes 1 and 2 of Licht's detailed Hebrew commentary to the Book of Numbers appeared in 1985 and 1991; the third volume, edited by Shemuel Achituv, was published posthumously in 1995. Jacob Licht contributed many articles to Hebrew *Encyclopaedia Biblica*, he was also member of its editorial committee. Licht's first language was Czech, but he had no opportunity to publish in this language. At least some samples of his valuable publications should be made accessible in translation in the country where he grew up.

STANISLAV SEGERT